RELAŢII CULTURALE GERMANO-ROMÂNE ÎN BUCOVINA*

ACAD. RADU GRIGOROVICI

Keywords: Bukovina, culture, Romanians, Germans, the German language, University.

German-Romanian cultural relations in Bukovina

(*Abstract*)**

The author presents information related to the German-Romanian cultural relations, after a mutual communication between the two national communities was created, at least at the level of the intellectual class of the two nations and each acknowledged the existence of one culture of some value at the other side of the barricade. The generalization of learning German language in Bukovina was a key measure in favour of the establishment of one communication bridge between all the province's nations, with consequences on the German enlightenment of the Romanians from Bukovina. The author emphasizes some moments in the history of Bukovina, concerning the German-Romanian relations on cultural, literal, political level. The author's conclusion is that, in a more general plan, about the German-Romanian relations, the predominant feeling of the Romanian people from Bukovina towards the Germans was the respect for their efficiency and seriousness, but attenuated by the too obviously manifestation about their own superiority.

Aflat în faţa dumneavoastră, mă întreb ce mă autoriză să vorbesc asupra relaţiilor germano-române tocmai eu, care am părăsit Bucovina în 1934, pentru a trăi şi lucra ca fizician la Bucureşti timp de 55 de ani, răstimp în care am revizitat doar de câteva ori numai acea regiune a Bucovinei care mai este parte a României, pentru a-mi întâlni rude şi a mă bucura de frumuseţile ei. Aceasta până în anul 1989.

Nici nu studiasem în Austria sau Germania. Avusesem doar între 1969 şi 1987 ocazia să calc pământul Germaniei de Răsărit, iar pe cel al Germaniei de Vest doar o singură dată, în 1987, în cadrul unor întâlniri sau colaborări profesionale.

---

* Conferinţă susţinută în cadrul Simpozionului „Limbă–Putere–Politică”, organizat de Fundaţia „Friedrich Ebert”, Bucureşti, Institutul „Goethe”, 21 februarie 1996.

** Traducere: Ana-Gabriela Drahta.

Analele Bucovinei, **XVIII**, *1* (36), p. – , Bucureşti, 2011

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

Mă pot lăuda totuşi cu o vârstă destul de înaintată şi cu faptul că mă născusem în Cernăuţii austrieci, cu cinci ani înaintea morţii împăratului Franz Josef I. De atunci, în actele mele personale, locul meu de naştere a fost trecut ca găsindu-se în patru ţări diferite: Austria, România, Uniunea Sovietică şi acum Ucraina, reflectând soarta turbulentă a Nordului Moldovei în răstimpul ultimului secol.

Dacă ne întrebăm de când există relaţii germano-române în general, un vechi dicţionar real clasic pentru uzul profesorilor de liceu, din 1895, ne informează că dacii nu numai convieţuiau, dar erau chiar înrudiţi cu goţii. La bază stă, ce-i drept, o greşeală de copiere geţi = goţi.

Surse speculative ale mai multor autori germani îşi exprimă bănuiala că elementele arhitectonice ale bisericilor mănăstirilor moldoveneşti din secolele al XV-lea şi al XVI-lea ar proveni de pe urma participării unor muncitori constructori germani la numeroase lucrări din Moldova înfloritoare a acelei vremi, recunoscând în acelaşi timp originalitatea soluţiei constructive moldoveneşti pentru sprijinirea turlelor acestor biserici. Nu pot judeca justeţea acestei ipoteze; dar ar fi vorba într-adevăr de prima relaţie creativă culturală româno-germană în acel spaţiu geografic al Ţării de Sus, denumit mai târziu Bucovina.

Interacţiunea intensă germano-română începe în acest spaţiu odată cu achiziţionarea acestui spaţiu de către Imperiul Austriac de la puterea suzerană a Moldovei, Înalta Poartă, dar şi cu acordul din partea Rusiei, ca putere ocupantă în retragere. Cine a citit cât aur şi câte bijuterii au trecut din mâinile baronului austriac Thugut în buzunarele vizirilor turci şi a mareşalului rus Rumianţev, va înţelege de ce, spre deosebire de mulţi autori, dau ocupării Nordului Modovei (Bucovinei de mai târziu) de către trupele austriece, în 1775, această denumire. De altfel, generalul (mai târziu mareşalul) de origine ungară Gabriel (adică Gabor) Splény, comandantul acestor trupe, foloseşte, în celebra sa *Descriere a Bucovinei* adresată împărătesei Maria Theresia şi coregentului ei Iosif al II-lea, termenul echivalent, de origine franceză, *aquiriren*, căci faptă de arme nu a fost. Austria se conforma unei variante moderne a dictonului împăratului Maximilian I-ul: *Alii bella ferunt, tu felix Austria nube*, înlocuind pe *nube* cu *eme*, sau *corrumpe* (cumpără, sau corupe). Armata ei se apropia de sfârşitul succeselor în luptele antiotomane.

Scopul imediat al ocupării unei porţiuni relativ mici din Nordul Moldovei, de cca 10 000 km^2, era stabilirea unei comunicaţii interne între recent ocupata regiune sudică a Poloniei – Galiţia şi Lodomeria – şi Marele Principat al Transilvaniei dobândit de Austria după victoriile asupra turcilor de la sfârşitul secolului al XVII-lea.

Militar până în măduva oaselor, Splény s-a trezit numit, la 1 septembrie 1774, şeful administraţiei militare a Bucovinei, treabă care nu-i prea plăcea; el voia să dobândească gloria militară în alte războaie, care se desfăşurau în Europa cu participarea Austriei – ceea ce de altfel a şi reuşit să facă. De aceea a şi întocmit, încă în august 1775, pentru Curtea imperială, un document – scos la iveală în 1893

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

din arhivele vieneze şi comentat de custodele bibliotecii Universităţii Cernăuţene, Johann Polek – intitulat *Descrierea districtului Bucovina.* Subtitlul *Descrierii* este semnificativ: *După precedenta şi încă existenta sa structură, împreună cu cele mai modeste propuneri de viitoare îmbunătăţiri ale constituţiei de pînă acum a ţării atât in politicis cât şi in oeconomicis*.

Şi cu aceasta intrăm de fapt în subiectul propriu-zis al expunerii mele.

Splény se găsea dintr-odată în fruntea unui teritoriu însuşit, care era, după vorba lui Machiavelli ,,diferit prin limbă, obiceiuri şi orânduire" de tot ce cunoscuse până atunci. Noi putem adăuga aici şi diferenţa religioasă. Mai trebuie adăugat că Moldova fusese teatru de război timp de decenii între diferite armate, care prădau şi ucideau şi provocau molime şi bejenie.

Închipuiţi-vă că un paşă turc ar fi cucerit fără luptă o parte a Germaniei, imediat după războiul de 30 de ani. Germania fusese teatrul principal de război până la pacea din Vestfalia; distrugerea ţării era totală şi populaţia scăzuse la un sfert. Nu era deci de mirare că şi populaţia Bucovinei scăzuse la 75 000 de locuitori şi Bucovina fusese caracterizată drept *terra deserta*; paşa nu s-ar fi exprimat altfel într-un raport către sultan despre *terra germanica*.

Acestea fiind zise, să vedem ce zice Splény în *Descrierea* sa în capitolul intitulat *Despre îmbunătăţirea moravurilor ca bază a unei politici bune*. Capitolul poartă pecetea iluminismului în varianta sa austriacă, iosefinismul. Citez textul original, călcând astfel pe un teritoriu, pe care, cum se spune, nici îngerii nu îndrăznesc să calce.

,,Baza primă a unei politici bune este să îmbunătăţească moravurile unui popor; şi ce contribuie mai mult la aceasta, decât artele şi ştiinţele, care aici sunt însă cuvinte necunoscute. Chiar şi clericii care, prin funcţiunea lor, ar trebui să fie învăţătorii poporului, sunt scufundaţi în cea mai adâncă neştiinţă. Ei dispreţuiesc toate celelalte religii, deşi nu înţeleg deosebirea dintre religia lor şi celelalte şi acest dispreţ este aproape singurul lucru pe care caută să-l insufle poporului.

Pentru a trezi mai mult gustul acestui cler pentru ştiinţe şi învăţătură şi să se dobândească prin mai buna lor cultură influenţa dorită asupra moravurilor restului poporului, ar trebui să se determine de pe acum drept urmaş al actualului episcop de Rădăuţi, un bărbat cât se poate de învăţat şi prin urmare instruit în ştiinţele filozofice şi teologice. Acesta ar trebui să înfiinţeze la Rădăuţi un seminariu, unde să se predea *Theologia moralis*, pentru a se forma aici cel puţin preoţi şi învăţători cu moravuri bune. Catedrele necesare ar trebui ocupate cu călugări care ar putea fi aduşi din Slavonia sau din Transilvania.

Cum expunerea acestei *Theologia moralis* cere şcolari care să cunoască limba latină, ar trebui să se înfiinţeze la Cernăuţi şi Suceava şcoli în care să se predea cel puţin primele 4 clase de latină. De asemenea ar fi folositor să se înfiinţeze şcoli germano-valahe pentru citit, scris şi socotit, pentru a forma oameni de care va fi nevoie în diferite servicii.

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

La Cernăuţi s-ar putea înfiinţa în acelaşi timp un convict pentru 12 copii de boieri şi de mazili, sub supravegherea unui călugăr, în care băieţii să fie instruiţi în special în limba germană. Astfel s-ar face cunoscută în ţară grija binevoitoare a monarhului şi s-ar atinge un scop politic, şi anume că nu se intenţionează în felul acesta să se ofenseze religia de aici, ci că se doreşte dimpotrivă, să fie apreciată. Pentru a-şi atrage culmea încrederii şi dragostei clerului şi a poporului, mijlocul cel mai sigur ar fi să se clădească pe lângă convict o frumoasă biserică publică, a cărei administrare să fie încredinţată călugărilor convictului.

Este uşor să se prevadă ce urmări bune se pot aştepta de la înfiinţarea unor astfel de şcoli şi a convictului, chiar şi la norodul cel mai de jos. Pilda bună, îndemnurile, instruirea clerului şi a nobilimii, precum şi a poporului de rând vor îndrepta pe nesimţite moravurile orăşenilor şi ale ţăranilor. Chiar şi puţină ştiinţă îl atrage pe om să înveţe mai multe şi această atracţie către eforturi viitoare dă adeseori naştere la oameni mari, la cele mai diferite categorii omeneşti".

Ambiguitatea unor texte ca acesta şi aplicarea în practica mereu schimbătoare a acestor idei în decursul lungilor ani de stăpânire austriacă, amestecul variabil al bisericii catolice în treburile învăţământului au dat naştere la interpretările cele mai contradictorii, chiar în interiorul aceleiaşi naţionalităţi şi contradicţiile au rămas vii până în ziua de astăzi.

Cercetătorii bucovineni actuali de origine germană ca Rudolf Wagner şi Paula Tiefenthaler par convinşi că nu se urmărea germanizarea populaţiei indigene prin introducerea în *toate* şcolile, de la cele elementare până la Universitate, a limbii germane, fie ca limbă de predare exclusivă, fie ca obiect de studiu, ci doar introducerea ei ca limbă de comunicare comună întregului Imperiu austriac cisleithan, ca, de exemplu, engleza în India şi alte colonii britanice.

Dimpotrivă, istoricul român Ion Nistor, fiu de ţăran din Bucovina, vede, în poziţia preferenţială a limbii germane în sistemul şcolar de toate gradele din Bucovina, expresia unei politici de desnaţionalizare planificată a guvernului din Viena şi consideră drept antologic discursul de la Iaşi al poetului bucovinean Dimitrie Petrino, în care îşi exprima părerea că Universitatea germană din Cernăuţi a fost înfiinţată pentru evreii care au optat pentru limba germană în locul idişului.

Din punctul de vedere al unui fizician, aceste două interpretări ale aceleiaşi realităţi istorice, aparent ireconciliabile, au defectul de a nu ţine seama de un rezultat recent al cercetării ştiinţifice. Este vorba de faptul că într-un sistem complicat, precum societatea omenească, chiar dacă evenimentele parţiale ar fi guvernate de legi exacte, cauzale, desluşite din analiza trecutului, aceste legi nu ar permite prevederea viitorului, căci intervenţii minore, dirijate către o desfăşurare voită a evenimentelor, se amplifică incontrolabil în viitor, şi dau consecinţelor un caracter haotic, nedirijat. Cu alte cuvinte, în zadar încercăm astăzi să discutăm pe baza celor întâmplate în spaţiul geografic al Bucovinei austriece, dacă, prin introducerea limbii germane în şcoală şi administraţie, în felul în care s-a făcut, conducerea statului austriac a urmărit sau nu germanizarea românilor sau dacă, aşa

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

cum afirmă astăzi Paula Tiefenthaler, germanii bucovineni ar fi contribuit astfel la soluţionarea problemei convieţuirii naţionalităţilor europene – problemă care nu exista de fapt în spaţiul Bucovinei înaintea implantării coloniilor germane şi a unor imigrări masive de străini.

Firește, existența unor relații culturale româno-germane nu se putea pune decât după ce se crease un mijloc de comunicare reciprocă între cele două comunități naționale, cel puțin la nivelul păturilor culte ale celor două națiuni, și fiecare dintre ele recunoșteau existența unei culturi de oarecare valoare de cealaltă parte a barierei.

Este evident că generalizarea învățării limbii germane în Bucovina a fost o măsură esențială în favoarea stabilirii unei punți de comunicare între toate naţiunile care se acumulaseră rapid pe teritoriul Bucovinei. Împotriva însuşirii acestei limbi de către toată populaţia ţării, şi în particular de către români, a lucrat de la bun început scrierea diferită: caractere cirilice de o parte, cele gotice de cealaltă. De altfel, în instrucţiunile pentru recensămintele dintre 1869 şi 1910 nu se preciza, dacă un cunoscător al scrierii cirilice sau ebraice este ştiutor sau neştiutor de carte, deşi tiparul cu litere latine a limbii române s-a introdus oficial abia între 1874 şi 1881.

Greutăţi apăreau şi din cauza marilor deosebiri etimologice şi gramaticale dintre limba germană şi cea română. Rostirea vocalelor cu tremă *ö* şi *ü* precum şi preluarea topicii româneşti în fraza germană erau caracteristicile amuzante ale ,,germanei bucovinene"; *ö* şi *ü* deveneau *e* şi *i* (die Tir în loc de Tür) sau ,,Da ist nichts zu machen!" era înlocuit cu ,,Kann man machen nix!" preluat din ,,Nu se poate face nimic!". În clasa I-a a Liceului ,,Aron Pumnul" din Cernăuţi mai învăţam în1921 să scriem germana cu litere gotice. Iar verbele neregulate şi cele cu prefix stabil şi detaşabil formau bariere greu de depăşit pentru copiii de la ţară. Firește, pentru evreii vorbitori de idiș, învățarea germanei era mult mai lesnicioasă.

Şi totuşi, românii au înţeles foarte repede ce avantaje materiale, sociale şi culturale le aduce cunoaşterea limbii de stat în Austria. Explicaţia succintă o găsim la pagina 52 din cartea recentă a lui Viorel Roman *Rumänien im Spannungsfeld der Großmächte 1878–1944*, apărută în Germania în 1989: ,,Austro-ungara domnie a culturii şi averii se deosebeşte fundamental de prusaca domnie a militarilor şi birocraţilor. În Prusia te puteai afirma şi fără cultură şi avere, în Austro-Ungaria nu. Aceasta a fost nu numai baza setei de cultură a românilor, ci şi ocazia unor neînţelegeri între Viena şi Berlin în evaluarea problemei românilor din Transilvania".

Într-adevăr, singurul mare boier moldovean dispus să rămână în Bucovina după 1775 a fost Vasile Balş. În vârstă de abia 22 de ani, cultivat şi bogat, cunoscător al limbii franceze, limba de curte a Habsburgilor, el depune personal jurământ de credinţă împărătesei Maria Theresia, în 1777, şi studiază cam doi ani la Universitatea din Viena, unde îşi face legături şi învaţă germana. În 1780 redactează o *Descriere a Bucovinei* în germană şi o prezintă contelui Hadik ca

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

deputat al locuitorilor Bucovinei, cu o serie de propuneri, cam pe linia celor făcute de Splény, care să fie luate în considerare la reorganizarea Bucovinei. Devine căpitan al districtului Bucovina şi i se recunoaşte titlul de nobleţe de baron.

În 1849, Bucovina ajunge să aleagă nouă deputaţi în Adunarea parlamentară de la Kremsier.Rezultat unic în Austria: sunt aleşi un intelectual german, Karl Kral, directorul liceului din Cernăuţi şi opt ţărani români şi ruteni. Doi dintre români, Mihai Bodnar (Bodnărescu) din Voitinel-Rădăuţi şi Miron Ciupercă (Ciupercovici) din Câmpulung ştiu germana şi prezintă numeroase intervenţii susţinute oral şi în scris, în care cer mereu drepturi pentru ,,starea ţărănească". Dar orizontul lor este mai larg; ei cer între altele ,,întemeierea de şcoli naţionale în toate satele, la care şcoli, limba maicii – Muttersprache – să se înveţe; Bucovina să fie o ţară pentru sine stătătoare şi osebită de Galiţia, dară tot sub Împăratul Austriei" şi – lucru remarcabil – ,,ca şcoala latinească din Cernăuţi" – adică liceul de acolo – ,,să fie ridicată la şcoală înaltă, ca să poată şi ţăranii, copiii lor la învăţături mari a-i da, şi aceea acolo, la ei, la Cernăuţi, şi nu tocmai la Liov şi Viena". Cu doar un sfert de veac mai târziu, ceea ce ceruse s-a realizat; doar cuvântul latinesc trebuie înlocuit cu nemţesc. Şi iniţiativa a avut-o iarăşi un român, cu sprijinul deputaţilor germani din Parlamentul austriac, Constantin Tomasciuc.

Iată cum se conturează prima mare cooperare culturală germano-română, într-o epocă în care Bucovina *devenise* o ţară multinaţională, în care populaţia slavă (ucraineană) tocmai ce ocupase primul loc în populaţia totală.

După reunirea din 1918 a Bucovinei cu Patria Mamă, studenţii români au dărâmat monumentul primului rector român al Universităţii cernăuţene. Ştiau oare ei că dacă Constantin Tomasciuc, fiu al unui tată ucrainean şi al unei mame române, n-ar fi preferat să se declare şi să acţioneze ca român şi să se alieze cu germanii, atunci numeroşii slavi din Parlamentul austriac ar fi reuşit să înfiinţeze la Cernăuţi o universitate ucraineană?

Ciudate sunt şi consecinţele altor măsuri contradictorii luate de administraţia civilă a Austriei. Contopirea Bucovinei cu Galiţia şi reforma şcolară iosefină. Prima favoriza slavizarea şi catolicizarea noului district, a doua germanizarea învăţământului şi menţinerea ortodoxiei. Între aceste două tendinţe s-au trezit prinşi învăţătorii şi profesorii români care îşi însuşiseră limba germană în momentul când în toate localităţile în care exista cel puţin o biserică catolică, au fost desfiinţate şcolile ,,moldoveneşti", finanţate şi controlate prin Fondul Religionar Ortodox, de Biserica ortodoxă predominant românească. Rămaşi, cum am zice astăzi, şomeri, dascălii români, acum ştiutori ai limbii germane, au devenit fie dascăli itineranţi de română şi germană în familiile româneşti mai înstărite din Bucovina, fie, cei mai îndrăzneţi au emigrat în Moldova, unde-i găsim la Botoşani, Fălticeni, Bacău, Tecuci, Bârlad, Huşi şi Iaşi ca dascăli de aceste două limbi, deci contribuind la răspândirea culturii germane. Cel mai important dintre ei, fostul profesor de la Cernăuţi, Samuil Botezatu ajunge la Iaşi profesor de limba ,,nemţească" la gimnaziu, la şcoala de învăţători, şi director la şcoala de fete din Iaşi. Traduce în

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

româneşte, la îndemnul lui Gh. Asachi, din operele lui Kotzebue şi este ridicat la rangul boieresc de căminar.

O etapă cu urmări asemănătoare întâlnim după 1869, adică după etatizarea învăţământului în toată Austria şi în Bucovina. Sâcâiţi de comisii locale compuse din oameni ce nu cunoşteau limbile ţării – româna şi ruteana – oameni de mare cultură şi cu titluri dobândite la şcoli superioare din Austria şi Germania, după ce studiaseră la Cernăuţi, părăsesc Bucovina pentru România, unde îşi valorifică mai degrabă cunoştinţele generale căpătate prin intermediul stăpânirii limbii germane, decât cunoaşterea acesteia. Voi aminti aici doar pe Mihai Eminescu ca poet şi ziarist, pe Dimitrie Onciul ca istoric şi pe Emanoil Grigoroviţa ca germanist şi slavist, pe I. E. Torouţiu, editor şi proprietar de tipografie la Bucureşti.

Într-o a treia etapă, plasată în anii dintre izbucnirea Primului Război Mondial şi intrarea în război a României, un număr important de intelectuali români din Bucovina, dintre care Ion Nistor, Gheorghe Tofan, Ion Grămadă şi mulţi alţii au trecut în România, înscriindu-se ca voluntari în armata română. Culturalizarea germană a românilor bucovineni se întorsese împotriva intereselor Imperiului Habsburgic.

Evoluţii asemănătoare se pot constata pe toate planurile.

Până la înfiinţarea Universităţii multinaţionale de limbă germană „Franz Iosef I" din Cernăuţi, însuşirea unei culturi de nivel înalt, fie el literar, artistic sau tehnic, era accesibilă numai acelor tineri români care dispuneau de mijloacele financiare necesare – tineri boieri ca Vasile Balş şi Hurmuzăcheştii, fii de preoţi, învăţători şi intelectuali liber profesionişti şi rar copii de mazili,de răzeşi înstăriţi deosebit de dotaţi şi de răzbătători – bineînţeles, după ce trecuseră prin şcolile în care, într-o formă sau alta, învăţaseră limba germană şi, în parte, puseseră semnul egal între occidentalizare şi aderenţa la stăpânirea Casei imperiale. Totuşi, în conformitate cu tendinţele vremii, asociaţiile studenţeşti de la Viena, în special „România Junǎ" de la Viena, devin o pepinieră de naţionalişti români. Întorşi în patrie, aceştia au reuşit nu numai să trezească conştiinţa naţională a tuturor românilor, să-i organizeze şi să-i facă mai puţin toleranţi faţă de încălcările legilor de către autorităţi şi faţă de creşterea necontenită a elementelor neautohtone. Din prudenţă şi din interes, boierii şi funcţionarii de origine română respectau jurământul de credinţă către Casa de Habsburg, dar exploatau această atitudine pentru a obţine cu orice ocazie avantaje pentru naţiunea lor. Eudoxie Hurmuzachi a putut fi, între 1864 şi 1874, căpitan al Ducatului Bucovinei; a obţinut în 1862 o stemă a noului ducat purtând capul de bour al Moldovei, cu trei stele, însoţit de un patent în care se preciza trecuta apartenenţă a teritoriului Bucovinei de Moldova, împreună cu o scurtă schiţă istorică a acestui principat, în care se preamăreau eroicele fapte de arme ale lui Ştefan cel Mare, textul fiind semnat *manu propria* de împăratul Franz Iosef I-ul.

În acelaşi timp, având acces la arhivele austriece, Eudoxie Hurmuzachi a întocmit o colecţie imensă de documente istorice de importanţă incomensurabilă,

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

pe care a donat-o Academiei Române, al cărei membru devenise, şi a scos în timpul Revoluţiei de la 1848 ziarul bilingv româno-german „Bukowina", împreună cu fraţii săi Gheorghe şi Alexandru. Ei sunt şi gazdele revoluţionarilor paşoptişti din Moldova, iar Alecu ia în 1871 iniţiativa sărbătoririi a 400 de ani de la ctitorirea mănăstirii Putna, unde desfăşurarea tricolorului la mormântul lui Ştefan cel Mare atrage atenţia autorităţilor austriece asupra trezirii sentimentelor naţionale româneşti în Bucovina.

Astfel, la Universitate se înregistra înfiinţarea unor asociaţii studenţeşti pe linii naţionale, dintre care unele din cele româneşti, ca „Arboroasa", se păstra mai ales în cadrul preocupărilor cultural-artistice, în timp ce altele maimuţăreau asociaţiile germane, cu cizmele şi duelurile lor, fraternizând cu ele. Fireşte, „Arboroasa" părea mult mai periculoasă pentru guvernarea austriacă şi fu dizolvată în 1877 de Siguranţa de Stat, iar unii dintre conducătorii ei, toţi studenţi la Teologie, în frunte cu Ciprian Porumbescu, fură arestaţi şi acuzaţi de înaltă trădare pentru că primiseră un ajutor de 250 de franci de la Parlamentul român. Acuzaţii au fost achitaţi în februarie 1878 de un juriu de români; autorităţile ecleziastice şi universitare româneşti au aplicat pedepse disciplinare, la cererea guvernatorului Bucovinei, românul Ieronim Alesani. Locul „Arboroasei" îl luă asociaţia „Junimea", care a dispărut abia în 1940, în urma invaziei sovietice.

În anii de relativă destindere care au urmat, relaţiile româno-germane au intrat şi ele în ape calme şi chiar de crescută înţelegere.

Pe de o parte, pe plan general, populaţia germană se menţinea într-un raport practic constant faţă de cea românească, spre deosebire de ruteni şi evrei, primii depăşindu-i pe români în statisticile austriece bazate pe criteriul necinstit al limbii de conversaţie, iar evreii formând în 1880 cam o treime din populaţia Cernăuţilor, incluzând mahalalele sale.

Pe de altă parte, numeroşii intelectuali germani aduşi în Bucovina fie ca funcţionari, dar mai ales la cele două facultăţi laice, adică de Ştiinţe juridice şi de Filosofie (de fapt de ştiinţe umaniste şi naturale) ale universităţii, ca profesori, fac descoperirea senzaţională că Bucovina adăposteşte comori artistice nebănuite din trecutul Moldovei şi din prezentul clasei ţărăneşti. Primii ocupanţi ai Bucovinei, militarii, meseriaşii, muncitorii şi ţăranii germani, colonizaţi alături de români, fuseseră orbi din acest punct de vedere.

În tinereţea sa, istoricul Raimund Friedrich Kaindl îşi scrijeleşte încă numele de două ori pe frescele exterioare ale bisericii mănăstirii Suceviţa. N-ar fi făcut-o desigur câteva decenii mai târziu, când a caracterizat descrierile duşmănoase ale Bucovinei datorate scriitorului galiţean Karl Emil Franzos, care plasa această provincie într-un spaţiu semi-asiatic, drept „deformări duse la extrem ale realităţii, făcute din dorinţa de senzaţional". El este cunoscut pentru studiile sale despre huţani.

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

Romanistul Mathias Friedwagner publică un prim volum din enorma sa colecţie de folclor românesc, care se găseşte în prezent, în manuscris, în Biblioteca Naţională a României şi este departe de fi fost cercetată în întregime.

Economistul Friedrich Kleinwächter, specialist de renume mondial, acceptă să predea la Universitatea din Cernăuţi şi după 1918 şi devine membru al Academiei Române în 1922, iar juristul Eugen Ehrlich scrie un tratat despre dreptul obişnuielnic la români.

Profesorul Ernst Rudolf Neubauer recunoaşte în elevul său Mihai Eminescu pe un viitor poet de talent şi ţine, ca director al liceului din Rădăuţi, casă deschisă pentru tinerele talente autohtone. El se odihneşte şi astăzi într-un mormânt bine îngrijit din cimitirul acestui oraş.

Un splendid album intitulat *Bucovina ilustrată* conţine, pe lângă textul lui Neubauer, acvarele ale pictorului Franz Xaver Knapp, cu fermecătoare peisagii bucovinene, care au putut fi văzute în original şi reproducere într-o expoziţie organizată acum doi ani la Academia Română. La Rudolfzell, lângă Bodensee, trăieşte pictorul german Rudolf Rybiczka, care, originar din Bucovina şi lansat în ţară de scriitorul bucovinean Mircea Sreinul, nu poate uita peisajul ţării în care s-a născut şi şi-a petrecut tinereţea. Şi sunt sigur că mulţi dintre ascultătorii mei cunosc îndeosebi impresionantele portrete de ţărani bucovineni datorate pitorescului pictor şi grafician, baronul baltic Georg de Löwendal, fost pictor scenograf şi colaborator al lui Victor Ion Popa la Teatrul Naţional din Cernăuţi, a cărui clădire cochetă a fost proiectată, ca şi cea a vechiului Teatru Naţional din Bucureşti, de renumiţii arhitecţi austrieci Helmer şi Fellner.

Şi dacă a venit vorba de arhitectură, probabil cel mai impozant ansamblu arhitectural realizat în timpul regimului austriac este Palatul Metropolitan proiectat în stil moldav actualizat – reiau o expresie a istoricului german al Bucovinei, Rudolf Wagner – de cehul Josif Hlavka, în 1863, şi terminat în 1882. Dar mai important din punctul nostru de vedere este faptul că Hlavka a declanşat în acest timp o masivă campanie de restaurare a bisericilor din Suceava şi a celor a mănăstirilor moldoveneşti adeseori grav ruinate, executată pe teren de arhitectul austriac Karl Romstörfer, răsplătit pentru această acţiune de Academia Română, care l-a ales membru corespondent.

Nu îndrăznesc să mă avânt pe teren literar. S-au tradus poezii, romane, piese de teatru din germană în română şi invers, dar nu cunosc nici un german bucovinean care să fi scris de plăcere în limba română. Este de asemenea ridicol să crezi că orice om de ştiinţă care şi-a publicat lucrările în limba germană a făcut-o dintr-o simpatie deosebită pentru limba sau cultura germană: era un mijloc de a te face cunoscut dincolo de graniţele ţării tale sau o obligaţie de serviciu. O statistică a românilor bucovineni care au studiat sau s-au perfecţionat în străinătate arată o scădere bruscă din momentul în care a început să funcţioneze Universitatea din Cernăuţi. Ieşirea în străinătate a rămas obligatorie în domeniul medicinei, a

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

ştiinţelor naturii şi aplicative, ca zootehnia, agricultura sau silvicultura şi se prefera fireşte spaţiul germanofon.

Foarte puţini români bucovineni şi-au cucerit în acest spaţiu poziţii de frunte, chiar în timpul ocupaţiei austriece.

În plan politic, Vasile Balş a fost probabil cel mai de succes, devenind până la urmă nobil de curte – Kämmerer. Ca ministru al Agriculturii timp de un an, Nicolaie Petrino îl urmează doar la mare distanţă. Pe plan artistic se distinge Epaminonda Bucevschi ca portretist la Viena şi pictor bisericesc în stil bizantin (catedrala din Zagreb). Probabil cel mai apreciat muzicolog vienez al sfârşitului de secol XIX a fost Eusebie Mandicevschi. Pe rând, maestru al corului Academiei de Canto, arhivarul Societăţii „Prietenii Muzicii", doctor în Filosofie al Universităţii din Leipzig pentru ediţia completă a operelor lui Schubert, profesor de teoria instrumentelor, de istoria muzicii, de contrapunct şi compoziţie la Conservatorul din Viena, preşedinte al Asociaţiei muzicienilor, editor al lucrărilor lui Haydn şi al ariilor lui Bach. Este, după Brahms, cel mai fin cunoscător al literaturii clasice şi vechi (după Hugo Rieman's *Musik Lexikon* şi Alfred Einstein's *Das Neue Musiklexikon*). A fost cetăţean de onoare a Vienei. Şi dacă ne oprim la epoca dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, să mai amintim pe Viorica Ursuleac, cântăreaţa favorită a lui Richard Strauß şi soţia dirijorului Klemens Kraus.

Dar dacă este vorba de relaţiile germano-române în Bucovina pe un plan mai general, nu pot să nu accentuez că după părerea mea, sentimentul predominant al românului bucovinean faţă de german este respectul pentru destoinicia şi seriozitatea sa, dar atenuat de manifestarea prea evidentă a convingerii despre propria sa superioritate.

Cum să califici aceste fragmente din cuvântarea primului decan al Facultăţii de Drept a noii Universităţi din Cernăuţi, prof. Friedrich Schuller Liblog: „Bucovinenii îşi duceau traiul în tâmpenie şi ascultare, plătind socotelile altora şi n-au contribuit cu nimic la progresul ştiinţei. Ei să fie fericiţi că pot primi ei înşişi ceea ce nu au fost în stare să producă. Ştiinţa germană îşi va păstra întotdeauna o prerogativă naturală în cultură". Aşa ceva se poate gândi, dar nu se spune, dacă vrei să câştigi pe bucovineni de partea ta.

Iar atunci când, pentru a împiedica prăbuşirea Imperiului Austriac, împăratul propunea federalizarea lui pe principii naţionale, el *uitase* cu totul pe cele câteva milioane de români, lăsându-i pe cei din Transilvania sub stăpânirea maghiară, iar pe cei din Bucovina într-o Ucrainã sau o Polonie sub un prinţ austriac sau german.

Şi mai mult, citeşti în 1991 că deputatul european Otto von Habsburg vede în istoria Bucovinei dovada cea mai bună că se pot uni şi dirija într-o singură direcţie popoare diferite – aluzie la renumitul *Ausgleich* bucovinean – şi speră că cel căruia i se adresează şi care este exact de vârsta mea, va apuca să vadă Buchenlandul eliberat. Nu te întrebi atunci dacă, în dorinţa de a-şi vedea urmaşul din nou pe un tron imperial, deputatul nu şi-a pierdut minţile?

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)

Atât românii, cât şi germanii în vârstă suferă de nostalgia trecutului. Stăpânirea austriacă a lăsat urme care nu s-au şters încă în sudul Bucovinei şi nu dintre cele rele. Aceste urme se vor şterge cu încetul, dar vecinătatea cu nordul Bucovinei dă românilor dreptul să spere că cele două părţi vor reconstitui ţara de sus a Moldovei.

Germanii în vârstă au nostalgia unei părţi pierdute în care se aşezaseră aproape exclusiv în oraşe şi printre români, pe care au părăsit-o fără ca să-i alunge cineva, unii şi alţii având la despărţire lacrimi în ochi. Înţeleg cu greu cum se pot mândri atât de tare cu *Ausgleich*-ul lor, atribuindu-i calitatea de model pentru Uniunea Europeană. El nu a funcţionat decât patru ani; de unde ştim că a fost o soluţie viabilă? Pe de altă parte, multinaţionalitatea Bucovinei nu a fost oare urmarea unor măsuri cu caracter machiavelic luate de guvernul central la începutul ocupaţiei austriece, şi care au dus la crearea artificială a unui Babel etnic ce a pus probleme de convieţuire? Am arătat-o într-un studiu recent[1].

[1] R. Grigorovici, *Politica austriacă faţă de Bucovina şi urmările ei adeseori neaşteptate*, în „Analele Bucovinei", anul II, nr. 1, 1995, p. 5–15. Mai târziu, publicat de acelaşi autor în cartea *Bucovina între milenii*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006, p. 226–232.

BDD-A32566 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:53 UTC)